

Musiqi təhsili və maarifçiliyi

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ FORTEPIANO ƏSƏRLƏRİ ÜZRƏ APARILAN ELMİ-METODİK ARAŞDIRMALARDA FƏRQLİ YANAŞMALAR

Nurane ZEYNALOVA

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin formalaşması və inkişafı milli fortepiano incəsənətinin meydana gəlməsinin əsas səbəblərindən biridir. Bəstəkarlarımızın fortepiano musiqisinin ən müxtəlif üslub və janrlarında əsərlər yaratması Azərbaycan fortepiano ifaçılıq sənətinin yaranmasına, milli ifaçılıq məktəbi və milli ifaçılıq stilinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Əsası Ü.Hacıbəyli tərəfindən qoyulan milli bəstəkarlıq məktəbinin inkişafına təsir göstərən müasir musiqiyə böyük maraq, müxtəlif üslub və estetik cərəyanların təsiri Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında öz təzahürünü tapmışdır.

İlk fortepiano musiqi nümunələri XX əsrin əvvəllərində Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev, A.Zeynallı, Niyazi, F.Əmirov, Q.Qarayev, T.Quliyevin və digərlərinin yaradıcılığında meydana gəlmişdir. Bu bəstəkarlar avropa musiqi janrlarını mənimsəyərək milli əsaslara söykənən fortepiano musiqisinin müxtəlif janrlarına müraciət edərək ən kiçik formalardan - pyes, miniatür, prelüddən tutmuş iri həcmli, silsiləvi əsərlərə qədər öz əsərlərini yaratmışdılar. Bu əsərlər fortepiano ifaçılığının repertuarına daxil olaraq nəinki respublikamızda, sərhədlərimizdən kənar da sevilərək tədris prosesində, konsertlər, müsabiqə və festivallarda uğurla ifa edilir.

Fortepiano üçün yazılmış əsərlərin müəlliflərindən bir çoxu pianoçulardır. Onlardan E.Nəzirova, A.Zeynallı, T.Quliyev, Q.Qarayev, F.Əlizadə və digərlərinin adlarını çəkmək olar. Onlar müasir ifaçılıq ənənələrini bəstəkarlıq texnikası ilə uzlaşdıraraq özünəməxsus əsərlər bəstələmişdirlər.

Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano əsərlərinin həm elmi-nəzəri, həm də metodiki-ifaçılıq baxımından təhlili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu işləri araşdırarkən hər bir bəstəkar haqqında məlumat, əsərin yazıldığı dövr, əsərin stili, hansı üslubda yazıldığı,

obrazlı-emosional məzmununun açıqlanması, əsərin forması, tempi, ritmi, tonallığı, ştrixləri, aqogikası və s. ifaçılıq məsələləri, lad-məqam xüsusiyyətlərinin qeyd olunduğunu görürük. Əlbəttə ki, hər bir pianoçu bu təhlilləri araşdıraraq, müqayisəli şəkildə əsərin ifasına öz münasibəti və şəxsi fikirlərini də əlavə edərsə, mükəmməl ifaya nail ola bilər.

Milli bəstəkarlarımızın demək olar ki, bir çoxlarının yaradıcılığı, üslub xüsusiyyətləri ilə yanaşı fortepiano aləti üçün yazılmış əsərləri də bir çox aspektlərdən yanaşılaraq araşdırılmışdır. Ü.Hacıbəyli, A.Zeynallı, F.Əmirov, Q.Qarayev, A.Əlizadə, C.Hacıyev, M.Mirzəyev və digərlərinin yaradıcılıqlarına aid müxtəlif dissertasiyalar, elmi-metodik işlər, metodik tövsiyələr, kifayət qədər məqalələr vardır ki, burada onların fortepiano əsərlərinin də araşdırılmasına, təhlillərinə rast gəlirik.

Əlbəttə ki, əsas məqsəd bu sahə üzrə bütün elmi tədqiqatları araşdırmaq, nəzərdən keçirmək deyildir. İfaçı-pianoçunun inkişafını təmin edən araşdırmaların elmi əsasları diqqət mərkəzində olmalıdır. Müasir dövrdə professional pianoçunun milli bəstəkarlarımızın əsərlərini ifa edərkən onların yaradıcılığı, fortepiano əsərləri və onların xüsusiyyətlərini araşdıraraq öyrənilməsi günümüzün aktual məsələlərindəndir.

L.Abasquliyevanın "Azərbaycan professional fortepiano musiqisinin təşəkkülü və inkişafının başlıca təmayülləri" (2005) adlı tədqiqat işində bəstəkarlarımızın yaradıcılıqları, üslubu, fakturası, milli musiqi ilə bağlılığı, tədqiq olunur.

L.Rzayevanın elmi tədqiqatında isə müasir Azərbaycan fortepiano musiqisi tədqiq olunaraq, eyni zamanda ansambl üçün yazılmış əsərlər, orksetr üçün seçilmiş əsərlər araşdırılmış, fortepiano müşayiəti partiyalarının da icmalı verilmişdir.

T.Seyidovun "XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: pedaqogika, ifaçılıq və bəstəkar yaradıcılığı" monoqrafiyasında təqdim olunan Azərbaycan bəstəkarlarının müxtəlif dövrlərdə yaratdıqları əsərləri janrlar üzrə ümumiləşdirərək solo fortepiano üçün əsərlər, prelüd silsilələri, pyeslər, sonatalar, fortepiano və orkestr üçün əsərlər kimi yanınbaşıqlara bölünərək araşdırılması həm metodik, həm də ifaçılıq baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bundan başqa Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, A.Məlikov, V.Adıgözəlov, A.Əlizadə, T.Quliyev və digər bəstəkarlarımızın yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafiyalarda da fortepiano əsərlərinin araşdırılmasına rast gəlirik.

Müxtəlif janrların ayrılıqda tədqiqi də olduqca vacib məsələlərdəndir. Məsələn, prelüd janrı E.Məmmədovanın "Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano prelüdlərinin ifaçılıq xüsusiyyətləri janr təkamülü kontekstində" (2014) adlı dərslər vəsaitində bəstəkarlarımızın prelüd janrının müxtəlif inkişaf mərhələlərinə aid tədqiqi də olduqca əhəmiyyətlidir. Burada Niyazi, E.Nəzirova, F.Əmirov, T.Quliyev, Q.Qarayev, A.Əzimov, C.Quliyev, X.Mirzəzadə, E.Mirzoyev və digərlərinin prelüdləri təhlil olunaraq eyni zamanda ifaçılıq təcrübəsində tətbiqi və rolu işıqlandırılmışdır. Ümumilikdə prelüd janrı pianoçuların repertuarında daha çox rast gəlindiyindən bu dərslər vəsaitinin tədrisi də olduqca vacib və metodik əhəmiyyətlidir.

Musiqi janrının ən kiçik forması kimi prelüd janrının inkişafının nəzərdən keçirilməsi fortepiano ifaçılığında milli bəstəkarlarımızın əsərlərinin mərhələli şəkildə tədris prosesində fərdi yanaşma tərzii ilə tətbiq olunaraq gənc nəsil pianoçuların yetişdirilməsində geniş perspektivlər açıq.

Qeyd etməliyik ki, əsərlərin fərqli yanaşmalarla müxtəlif aspektlərdən təhlil olunaraq təqdim olunması, elmi-metodik işlərin, həm nəzəri, həm də ifaçılıq baxımından araşdırmaların müqayisəli şəkildə tətbiq olunmasına imkan yaradır. Məsələn, T.Seyidov, E.Məmmədova, və Z.Əliyevanın Q.Qarayevin prelüdləri haqqında araşdırmalarını müqayisə etsək, hər iki müəllifin fərqli düşüncələri və maraqlı tapıntıları ilə tanış oluruq.

Z.Əliyeva yazır ki, Q.Qarayevin fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsinin III dəftərinə lirik-psixoloji mövzu xasdır. Bu dəftərin prelüdləri musiqi obrazlarının çətinliyi, zərifliyi, fortepiano yazısının tapıntıları və məntiqiliyi ilə dərin poetikliklə fərqlənir. Bu mənada III dəftərin prelüdləri ifaçının daha çox bədii zövqünün yoxlanılmasıdır. [1, s.3]

E.Məmmədova isə III dəftərin ideya cəhətdən əvvəlki dəftərdən o qədər də fərqlənmədiyini, lakin üstünlük tematik materialın polifonik quruluşda olmasını vurğulayır. [2, s.123]

Bu dəftərdə daha çox məqam-lad başlanğıcının özünü büruzə verməsini üzə çıxarıq.

T.Seyidov isə qeyd edir ki, "ikinci dəftərdən etibarən polifoniyanın əhəmiyyəti tədricən, lakin durmadan artaraq dördüncü dəftərdə xüsusilə güclənir və fəal konstruktiv üsula çevrilir." [3, s.101]

E.Dadaşovanın "Polifoniya üzrə qısa mühazirələr kursu"(1991) adlı dərslər vəsaitində xarici bəstəkarlarla yanaşı Azərbaycan bəstəkarlarından Q.Qarayevin, Z.Şəfiyevanın "Azərbaycan fortepiano musiqisində polifoniyanın tətbiqi məsələləri barədə" metodik tövsiyələr (2008), T.Seyidovun "XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti" monoqrafiyasında "Polifonik silsilələr" bölməsində ən müxtəlif bəstəkarlarımızın yaradıcılığında polifonik üslubun istifadəsi araşdırılmışdır.

Azərbaycanda polifonik üslubun zirvəsi sayılan Q.Qarayevin 12 fuqa silsiləsi barədə çox maraqlı və müxtəlif metodik işlər, təhlil və araşdırmalara rast gəlirik. T.Seyidov və E.Dadaşovanın araşdırmalarını müqayisə etsək görürük ki, E.Dadaşovanın işində fuqalar daha çox nəzəri cəhətdən araşdırılmış, fuqaların quruluşu, stili, mövzuları tədqiq olunmuşdur. T.Seyidov isə fuqaların həm nəzəri, həm də ifaçılıq baxımından səciyyəvi xüsusiyyətlərini vurğulamışdır.

Seyidov yazır: "Artıq birinci fuqada ifaçı applikatura çətinlikləri ilə qarşılaşır - mövzunun geniş intervalları və müqabil səs ona gətirib çıxarıq ki, səslər klaviatura boyunca süzülür, eyni vaxtda müxtəlif registrlərdə səslənərək (lakin yalnız iki əl var) və ya əksinə, çox sıx diapazonda hərfi mənada bir-birini itələyərək bağlanırlar. Burada qeyd etməliyik ki, səslənmənin əhəmiyyətini göstərmək, pianoçunu "döyəcəyən forteyə təhrik edə bilər. Bunu hər zaman yadda saxlamaq lazımdır." [4, s.12]

Z.Şəfiyevanın "Azərbaycan musiqisində polifoniyanın tətbiqi haqqında" metodik işində Q.Qarayevin "12 fuqa"sının ifaçılıq baxımından izahı daha çox nəzərə çarpır. O yazır: "Bütün məcmuə iki hissəyə ayrılır. I hissə olduqca parlaq surətlərdən ibarətdir. I fuqa - sadə və ciddi, II fuqa - tokkatalı, III fuqa - qəribə, IV fuqa - yumşaq və zərif, V fuqa - marşabənzər və VI fuqa - maraqlı, xoral mövzudur. Qeyd etmək lazımdır ki, xoral xas olan çox dolğun harmoniyalar bu əsərin mənalığını təsdiq edir. Lazımı qədər də pedal işlətmək vacibdir."

Qavrama cəhətdən çox mürəkkəb, demək olar ki, yüksək intellekt tələb edən bu fuqaların ifasından əvvəl onların nəzəri və ifaçılıq baxımından araşdırılaraq çalğıda tətbiqi, əlbəttə ki, bu əsərlərin daha başadüşülən səviyyədə öyrənilməsinə təmin edir.

Z.Şəfiyevanın işində Qarayevlə yanaşı A.Zeynallının, A.Dadaşovun, F.Qarayevin, F.Hüseynovun, O.Zülfüqarovun fortepiano yaradıcılığında çoxsəslı yazının, polifoniyanın tətbiqi məsələləri də işıqlandırılmışdır.

Görkəmli bəstəkarlarımızdan F.Əmirovla bağlı L.Məmmədova "F.Əmirovun fortepiano yaradıcılığı haqqında" kitabı bəstəkarın istər kiçik, istərsə də böyük həcmli əsərlərinə qədər bütün fortepiano musiqisini əhatə edərək çox maraqlı, not nümunələri ilə izahatları metodik baxımından fortepiano ifaçılığının zamanı tətbiq olunarsa, çox faydalı ola bilər.

F.Əmirovun uşaq fortepiano musiqisi fortepiano repertuarının ən çox istifadə edilən və ayrılmaz hissəsinə çevrildiyini nəzərə alaraq A.Zamanovanın da təqdim

etdiyi vəsait həm ifaçılar, həm də müəllimlər üçün mühüm metodiki əhəmiyyətə malikdir.

A.Zamanova "F.Əmirovun uşaq fortepiano silsilələri" əsərlərinin öyrənilməsi və ifası zamanı stil və ifaçılıq interpretasiyalarının bir sıra problemlərinə toxunmuşdur.

Yuxarıda adları çəkilən hər iki müəllifin işlərini müqayisə edərkən bir sıra maraqlı məqamlar ortaya çıxır. Məsələn, L.Məmmədova yazır: "F.Əmirovun uşaq pyesləri ritmik münasibətdə çox fəvqəladə, qeyri-adi və maraqlıdır. Ritm, harmoniya kimi, musiqi dilinin bir sahəsidir, hansı ki, bir tərəfdən bəstəkar öz yaradıcılıq individuallığını daha parlaq nümayiş etdirir, digər tərəfdən müəyyən məktəb və ənənələrə sadıq qalır." [5, s.13]

Çox kiçik həcmli, ilk baxışdan çox sadə görünən "Məzəli rəqs" pyesi barədə A.Zamanova yazır ki, əsərin ikinci frazasında "yallı" xalq rəqsinin ritmik şəklə, orta hissədə isə zərbi-muğama xas olan milli zərb alətinin təqlidi özünü büruzə verir. Orta hissədə fakturanın iki əl arasında bölünməsinə "muğam-improvizə başlanğıcının ostinato ritmində istifadəsi" və eyni zamanda hətta avropa musiqisində orqan-klavesin incəsənətindən gələn bir priyom kimi tətbiqini də vurğulayır.

A.Zamanova "12 miniatür" silsiləsinin impressionist bəstəkarlardan -K.Debbüssi, M.Ravel, S.Skot, Y.Sibeliusun kiçik fortepiano pyeslərinə müxtəlif aspektlərdən yaxınlığını da vurğulayır.

Müəllif çox maraqlı və düzgün qarşılaşdırma izahatını da verir: fa major və çahargah məqamının uyğunluğu ilə bəstələnmiş "Rəqs" bir tərəfdən "Əsgəranı" və "Qaytağı" rəqslərinə yaxınlaşır, digər tərəfdən F.Şopenin 14 sayılı etüdünün sağ əlinin xırda barmaq texnikası ilə uyğunluq əmələ gətirir.

F.Əmirovun fortepiano yaradıcılığı haqqında Ş.Bağirovanın "F.Əmirovun fortepiano miniatürələri" adlı işində forma və ifadə vasitələrinin maraqlı və ətraflı nəzəri təhlili, Z.Adıgözəlzadənin işində isə daha çox musiqi praktikasında şəxsi təcrübəsindən, pianoçuluq fəaliyyətindən irəli gələn temp, frazirovka, dinamika, pedalizasiya haqqında tövsiyələri qeyd olunmuşdur.

M.Mirzəyevin fortepiano yaradıcılığı da milli fortepiano repertuarında özünəməxsus yerlərdən birini tutur. Pedaqoji repertuarda metodik məqsədlə yanaşı, ifaçıların həm də konsert repertuarına daxil edilərkən müxtəlif səhnələrdə səsləndirilir. N.Abasquliyeva və Ş.Həsənovanın elmi işlərində M.Mirzəyevin fortepiano musiqisi haqqında maraqlı və dəyərli fikirlərlə qarşılaşırıq.

Ş.Həsənovanın "Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin ənənələri kontekstində xalq artisti Musa Mirzəyevin yaradıcılığı" adlı dissertasiyasının V fəslində bəstəkarın fortepiano yaradıcılığı da təhlil edilir. Müxtəlif aspektlərdən yanaşılaraq Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin davamı kimi səciyyələndirilir. Bəstəkarın fortepiano dəsti-xəttinin özünəməxsus xüsusiyyətləri müəyyən edilir.

N.Abasquliyeva Musa Mirzəyevin fortepiano yaradıcılığının ənənəvi klassik fortepiano janrlarından ibarət olduğunu vurğulayır. Eyni zamanda Azərbaycanda ilk dəfə olaraq fortepiano musiqisində "sonata-

kapriççio" və "prelüd və fuqa" janrının ilk nümunələrinin məhz Musa Mirzəyevə məxsus olduğunu qeyd etmişdir. O yazır: "Lənkəran əfsanəsi" konsert pyesi özünün orijinal fikri ilə fərqlənir. Bu, yeganə əsərdir ki, Musa Mirzəyevin yaradıcılığında musiqidə milli məqam əsası caz xarakterli improvizasiya ilə orqanik olaraq uyğunlaşaraq bütöv bədii obraz yaradır." [6, s.13]

N.Abasquliyeva M.Mirzəyevlə yanaşı eyni zamanda A.Əlizadənin də fortepiano musiqisinin üslub cizgiləri və interpretasiya xüsusiyyətlərini araşdıraraq onun fortepiano əsərlərinin elmi-nəzəri və ifaçılıq xüsusiyyətlərindən bəhs etmişdir.

D.Əhmədova "A.Əlizadənin fortepiano pyesləri" adlı metodik vəsaitində "Dastan" və "Qədim oyunlar" əsərlərinin təhlilini vermişdir.

N.Abasquliyeva yazır ki, "Fortepiano üçün "Qədim oyunlar" əsəri Qobustan qayaüstü rəsmlərində həkk olunmuş qədim Azərbaycanın mədəniyyəti ilə bağlı obrazları təcəssüm edir." [7, s.21]

D.Əhmədova da bu fikirləri davam etdirərək yazır ki, "adətən "qədim oyun" dedikdə, biz kollektiv bir mərasimi təsəvvür edirik. Lakin musiqinin sosial, kütləvi xarakteri cəmiyyətin emosional-psixoloji təcrübəsinin ümumi inkişafı ilə sıx bağlıdır." [8, s.10]

D.Əhmədova A.Əlizadənin fortepiano pyeslərinin ifaçılıq məsələlərinə də toxunaraq ifa zamanı bəzi parçaların özünəməxsusluğunu vurğulayır, müxtəlif hissələrin ifaçılığına dair izahatlar verir.

Əlbəttə, qeyd etdiyimiz kimi, elmi araşdırmalar, dərsləklər, metodik vəsaitlər və elmi-metodik işlər əgər musiqi təcrübəsində tətbiq olunarsa, çox mühüm əhəmiyyətə malikdirlər. Hər hansı bir pianoçu, müəyyən əsəri ifa etməzdən əvvəl həmin əsərin bəstəkarı, yaşadığı zaman, dövr haqqında məlumatla, yaradıcılığı və əsər haqqında müxtəlif fikirlərlə məlumatlanarsa və öz üzərində çalışaraq əsər haqqında yeni fikirləri, şəxsi münasibəti yaranarsa, bu, ifaçılığın inkişaf səviyyəsinin artırılması deməkdir.

Sadalanən bir çox bəstəkarlar və onların fortepiano musiqisi haqqında müxtəlif elmi-metodik fikirlər vardır və müxtəlif yanaşmalarla gələcəkdə də yeni işlərin yaranması prosesi davam edəcəkdir.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda müasir dövr bəstəkarlarının musiqisi, onun müxtəlif cərəyanları, ifaçılıq tərzii çox az tədqiq olunmuşdur.

Bu gün müasir musiqi dedikdə, bəzən səhvən musiqi əsərinin materialının monoton, maraqsız, yorucu, səs-küydən ibarət səs yığımları başa düşülür. Halbuki, Azərbaycanda bir çox hal-hazırda yaşayıb-yaradan bir çox həm yaşlı, həm də gənc nəsil bəstəkarlarımız həm akademik üslubda, forması, məzmunu, məqam əsası, tonallığı olan, proqramlı, müəyyən janrdə əsərlər yaratmaqla bərabər, eyni zamanda dünya musiqisində baş verən yeniliklərlə səsleşən əsərlər də yazırlar. Bu əsərləri də tədqiq və ifa etmək çox vacib məsələlərdəndir. Əsəri yaradan bəstəkardan məsləhət almaq daha düzgündür. Bəstəkarın hansı hisslər keçirdiyini, nə demək istədiyini özünün izahatından dinləmək daha yaxşı ifaya nail olmaq olar. Hansı parçanın ifasının necə olması,

nüansları, dinamikası, hansı incəliklərə daha çox fikir vermək və s. kimi xüsusiyyətləri müəllifdən yaxşı heç kim bilmir. Lakin ifaçı da "ikinci müəllif" kimi özү əsərə fərdi yanaşaraq öz təfsirini məharətlə yarada bilər.

Müasir dövrdə bəstəkarlarımız klassik ənənələrə sadıq qalan əsərlər yaradır, həm də dünya musiqisində baş verən yenilikləri tətbiq edərək ən müxtəlif yazı üsullarına müraciət edirlər.

M. Sadıqzadənin "Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano musiqisinin ifaçılıq təfsiri müasir yazı texnikası aspektində" adlı dərş vəsaitində məhz bu gün aktual olan məsələlər - müasir əsərlərin yazı texnikasının ifaçılığa təsiri, avanqard musiqinin qavranılması, onun ifaçılıq prosesi zamanı hansı yeni keyfiyyətlərin, meyarların tətbiq olunması məsələlərini ön plana çəkmişdir. Azərbaycan bəstəkarlarının 1975-2000-ci illərdə bəstələdiyi əsərləri araşdırmışdır. Onlardan F. Qarayevin "İki ifaçı üçün sonata", R. Həsənovanın "Dəniz", C. Quliyevin "Muğam ladlarında interlüdiyalara 7 pyes", F. Əlizadənin "Fortepiano üçün musiqi" və digər əsərləri qeyd etmək olar. Bu musiqi əsərlərinin həm nəzəri, həm də ifaçılıq baxımından təhlili müasir Azərbaycan musiqisi ifaçılığının inkişafı üçün mühüm rol oynayır.

Beləliklə, bütün nəzərdən keçirilən materialları araşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əgər XX əsrdə Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano əsərləri üzrə aparılan araşdırmalar, elmi işlərdə daha çox tarixi və elmi-nəzəri yanaşmalar üstünlük təşkil edirdisə, XX əsrin sonlarından başlayaraq bu günlərə qədər artıq daha çox ifaçılıq məsələləri və məqsədləri, interpreta-siya xüsusiyyətləri də ön plana çəkilir.

Son dövr fortepiano ifaçılığы sahəsində yeni layihələrin, konfrans və müsabiqələrin keçirilməsi, baş verən bir çox islahatlar Azərbaycanda fortepiano incəsənətinin daha da sürətlə inkişaf etməsinə yol açır.

Keçən əsri müasir dövrün son onillikləri ilə müqayisə etsək, görürük ki, Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri major-minor lad sistemindən tədqiq olunurdu. Milli əsaslar, milli köklər araşdırılmır, bir çox musiqi elementləri avropa qaydaları əsasında təhlil edilirdi. Son illər məqam əsası olan əsərlərin yenidən, daha dərin araşdırılması, avropa ənənələri ilə bərabər, xalq, muğam üslubu xüsusiyyətləri, aşıq sənətinin qaydaları, folklor musiqisi daha dəqiqliklə əsaslandırılaraq onun ifaçılıqla bağlı özünəməxsus milli ifaçılıq xüsusiyyətlərinin yaratmasını üzə çıxarmış olur.

Bu baxımdan son dövrdə müasir pianoçuların milli tənəkkürünün inkişafı məsələsinin ön plana çəkilməsi, musiqi təhsilində baş verən yeniliklər Bakı Musiqi Akademiyası nəzdində orta ixtisas musiqi məktəb-studiyasında uğurla həyata keçirilir. Belə ki, tətbiq olunan yeni metodlarla işləyən müəllimlər tərəfindən ifaçıların daha mükəmməl, professional və intellektual çalğı əldə etməsi üçün, ifa edilən əsəri başa düşərək, onu araşdıraraq məruzələr, annotasiyalarn hazırlanması üzərində iş çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, şagirdlər imtahanlarda proqram üzrə ifa etdikləri əsərləri müəllim-rəhbərləri ilə birlikdə araşdırır, məruzə və annotasiyalar hazırlanır. Bu isə bir ifaçının proqramında

həm polifonik, həm klassik iri formalı sonatanın, həm texniki cəhətdən virtuoz əsərin, həm xarici, həm də Azərbaycan bəstəkarının əsərinin təhlili, izahatı deməkdir. Bu da ifaçının intellektual inkişafına, ifa etdiyi musiqi əsərinə başa düşülməsinə şərait yaradır, dünya görüşünü artırır.

Xarici bəstəkarlarla yanaşı Azərbaycan bəstəkarlarının və onların əsərləri haqqında təhlillər, məruzələr, metodik tövsiyələr, məlumatlar araşdırılmaqla yüzrlə annotasiya və məruzələr hazırlanır, yeni ifaçılıq fikirləri, təxəyyül, obrazlar aləmi açılmış olur.

Əlbəttə ki, bu proses tədrisin bütün mərhələlərində islahatların, layihələrin müəllifi və yaradıcısı professor T. Seyidov tərəfindən izlənilir və yazılan məruzələrdə yeni tələblərin meydana çıxmasına səbəb olur. Belə ki, əsas məqsəd kimi ifa olunan əsərin bəstəkarı və yaradıcılığı haqqında məlumat, əsərin ifaçılıq xüsusiyyətləri, milli məqam əsası (əgər varsa), stil və üslubu mütləq qeyd olunmalıdır. T. Seyidov əsərin obrazlı-emosional məzmununun xüsusilə vurğulanmasını da tələb edir. Proqramı olmayan əsərlərdə bu məsələ çox vacibdir. Ona görə ki, biz çox zaman müxtəlif pianoçuların ifasını dinləyərkən onların əsərin daxili aləmindən, hisslərindən hansı obraz yaratmalı olduğundan heç bir fikrə malik olmamasının şahidi oluruq. Bu problemi aradan qaldırmaq məqsədi ilə əsərin obrazlar aləminin, məzmununun açılmasının ön plana çəkilməsi günümüzün aktual problemlərindəndir. Proqramlı əsərlərdə bu məsələ bir qədər asandır. Lakin digər əsərlərdə artıq hər bir ifaçı öz təxəyyülünün, fantaziyasının hesabına öz gücünü işə salmalı, öz intuitiv hisslərinə güvənməlidir. Əlbəttə ki, bu proses lap kiçik yaşlarından ifaçıya tələq olunmalıdır. Müəllim əsərin ilk xanələrindən başlayaraq hansı hisslərin, hansı obrazların uyğun gəldiyini bilərək, şagirdə ipucu verərək onun təxəyyülünün inkişafına təkən verməlidir.

Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano əsərləri üzərində aparılan elmi işlərin elmi-metodiki əsaslarını araşdırarkən belə nəticəyə gəlirik ki, bu işlər həm milli bəstəkarlarımızın dövrü, stili, yazı texnikası, əsərlərin forma və məzmunu yetərinçə araşdırılmışdır və bu proses davam edir.

XXI əsrin elmi axtarışlarında, elmi-metodik işlərdə artıq yaradıcılıq və fəaliyyətinə müraciət olunmuş bəstəkarların əsərlərinə yeni prizmalardan yanaşaraq müasir dövrlə səsleşən ən müxtəlif problemlər araşdırılır. Xüsusən aşağıdakı cəhətlərə daha çox üstünlük verilir:

1. XX əsrin əvvəllərində Ü. Hacıbəylinin "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" adlı elmi-fundamental əsəri ilə xalq musiqisinin dərin köklərinin araşdırılması məsələlərinin həll olunmasına baxmayaraq, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti dövründə daha çox rus-avropa ənənələrinin qarşılıqlı təsiri baxımından major-minor lad sistemi əsas götürülürdü. Lakin XX əsrin sonları - XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq milli məqam tənəkkürünün inkişafı ilə əlaqədar olaraq Ü. Hacıbəyli ənənələrinin bir növ davamı olaraq müxtəlif araşdır-maların tətbiqi nəticəsində Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano əsərlərində milli musiqiyə xas olan

xüsusiyyətlər, məqam başlanğıcı, xalq musiqisinin kökləri daha dərinə öyrənilməyə və təbliğinə yol açıldı.

2. İfaçılıq məsələlərinə gəldikdə isə ötən əsrdə elmi işlərdə ifaçılıq baxımından araşdırmalar azlıq təşkil edirdi, ifaçılıq məsələləri və problemlərinə az toxunulurdu. Lakin son dövrlərdə artıq ifaçılıq məsələləri ön plana çəkilir. "Elmi-ifaçılıq" termininin yaranması, elmi-ifaçılıq konfrans və müsabiqələrin təşkili və keçirilməsi nəticəsində artıq yeni tendensiyalar

meydana gəlmiş olur. Milli bəstəkarlarımızın yaratdıqları əsərlərin ifaçılıq tərzini əsaslı şəkildə tədqiq olunur.

Beləliklə, milli bəstəkarlarımızın yaradıcılıqlarının mövcud elmi-nəzəri və metodik-ifaçılıq təhlilləri hər bir pedaqoq və ifaçı tərəfindən araşdırılmalıdır. Mükəmməl ifa yaratmaq məqsədi ilə müxtəlif müəlliflərin işlərinin müqayisə olunması, individual olaraq əsərə olan yeni münasibət, yeni ifaçılıq məsələlərinin meydana çıxmasına şərait yaradır, fərqli ifaların yaranmasına təkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Алиева З. Кара Караев. «24 прелюдии для фортепиано» (методические рекомендации) Баку, 1977

2. Мамедова Э. Исполнительские особенности фортепианных прелюдий азербайджанских композиторов в контексте эволюции жанра. Баку, «Мутарджим», 2014

3. Seyidov T. XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: pedaqogika, ifaçılıq və bəstəkar yaradıcılığı. Bakı, "Təhsil", 2016

4. Сеидов Т. 12 фортепианных фуг Кара Караева. Методическая разработка. Баку, 1983

5. Мамедова Л. «О фортепианном творчестве Фикрета Амирова». Баку, 2009, РЦСС НАНА

6. Абаскулиева Н. «Стилевые черты и особенности интерпретации фортепианной музыки Мусы Мирзоева и Акшина Ализаде». Автореферат. Баку, «Индиго»

7. Абаскулиева Н. «Стилевые черты и особенности интерпретации фортепианной музыки Мусы Мирзоева и Акшина Ализаде». Автореферат. Баку, «Индиго»

8. Əhmədova D. Aqşın Əlizadənin fortepiano pyesləri: "Dastan" və "Qədim oyunlar". Metodik vəsait. Bakı, "Teymur Poliqraf" MMC

Различные подходы в научно-методических исследованиях фортепианных произведений азербайджанских композиторов

В представленной статье рассматриваются исследования фортепианных произведений азербайджанских композиторов. Для этого были сопоставлены различные исследования, научно-методические работы, методические рекомендации. По сравнению с предыдущими годами исследование фортепианных произведений композиторов выявило, что преобладают две основные черты. В фортепианном творчестве азербайджанских композиторов актуальной проблемой стали особенности национальной музыки, ладовое начало, более глубокое изучение истоков народной музыки. В то же время наблюдаем, как на первый план выходят вопросы исполнительства. В результате появления термина «научно-исполнительский» и организаций и проведения научно-исполнительских конференций и конкурсов появляются новые тенденции. Тщательно изучается исполнительская манера произведений наших национальных композиторов.

Ключевые слова: фортепианные произведения, фортепианная методика, вопросы исполнительства, национальная музыка, Азербайджанские композиторы, народная музыка.

Different approaches in scientific-methodical researches on piano works of Azerbaijani composers

The presented article considers the researches of piano works of Azerbaijani composers. For this purpose, various researches, scientific-methodical works, methodical recommendations were compared. Compared to previous years, the research of composers' piano works has revealed that two main features prevail. In the piano works of Azerbaijani composers, the peculiarities of national music, the beginning of the moment, the deeper study of the roots of folk music have become a topical issue. At the same time, we are already witnessing the issues of performance coming to the fore. As a result of the emergence of the term "scientific-performing", the organization and holding of scientific-performing conferences and competitions, new trends are already emerging. The performance style of the works created by our national composers is thoroughly researched.

Keywords: piano works, piano methodology, performance issues, national music, Azerbaijani composers, folk music.